

nyitott dunai hajózás 1917-es összefoglalását olvashatjuk. Krámlí ír a Duna aknamentesítéséről, a lefoglalt román gabona szállításának problémáiról, a hajópark növelése érdekében tett osztrák–magyar erőfeszítésekről, így például a korábban elsüllyedt és a Dunából kiemelt hajók által, illetve zsákmányolt hajókkal és uszályokkal folytatott szállításokról, a központi hatalmak egymás közötti, a dunai forgalom és szállítások szabályozását célzó megállapodások lényegi vonatkozásairól.

Ezt követően az 1918-as évben a május 7-én Romániával megkötött bukaresti béke előtti időszak dunai hajózásának főbb eseményeit foglalja össze. Részleteket tudhatunk meg az egyes hajózási társaságok 1915-től elért hasznáról, a hajók kazánjainak fűtéséhez szükséges szénellátás megoldásáról. Kiderül, hogy akkoriban a forgalom túlnyomó részét az élelmiszer- és nyersanyagszállítmányok tették ki.

A szerző harmadikként a dunai hajózás helyzetét elemzi a bukaresti béke megkötése utáni időszakban. Mint kiderül, akkoriban az időközben megszállt Ukrajnából származó gabona Monarchiába történő akadálytalan szállítása volt a Dunán végzett legfontosabb tevékenység. A szerző röviden bemutatja az osztrák–magyar DunafloTTilla átkelését a Fekete-tengeren és az ukrajnai folyókon, ír a nagy hajózási cégek bérleti díjainak emeléséről, számot ad a Központi Szállításvetetéség irányítása alatt álló dunai kereskedelmi hajópark bővüléséről, annak amortizációjáról, javításáról, a személyzet ellátásáról.

Krámlí Mihály külön alfejezetet szentel a Központi Szállításvetetéség által irányított hajózás mindennapjainak. Ezen belül ismerteti a hajózási cégek alkalmazottainak munkakörülményeit, az élelmiszerral, dohánnyal, ruhane-

mével való szűkös ellátásukat, képet kapunk a fegyelmi helyzet változásairól is, utóbbi esetben különösen a hajósok által előszeretettel üzött csempészet, továbbá a gabona-, szén- és olajlopások érdemelnek említést.

A központi hatalmak 1918. őszi összeomlásának dunai hajózást érintő következményeiről az utolsó alfejezetben kapunk összefoglalást. Megismerhetjük a Bulgária szeptember 29-én háborúból történt kilépésével a Balkánon és a Dunán kialakult helyzetet, melynek következtében az osztrák–magyar és német gőzösöket és uszályokat október hónapban az Al-Dunáról kimentették és a Zimony feletti Dunaszakasza irányították. Tudomást szerezhetünk a délszlávok és a románok 1918 novemberében végrehajtott jogellenes hajófoglalásairól is.

A könyv zárszavában a szerző összegzi a korábban leírtakat, továbbá áttekintést ad az egykori osztrák–magyar és német dunai hajóparknak 1918 után bekövetkezett, az új utódállamok közötti felosztásáról. A kötet végi mellékletekben megtalálhatjuk a Vaskapun áthaladó uszályok számát és az általuk szállított árumennyiséget 1916–18 között, a Romániából kivitt élelmiszerek mennyiségét tonnában, a Központi Szállításvetetéség szervezeti felépítését, az osztrák, magyar valamint német 1914–18 között hadiszolgálatban állt dunai kereskedelmi hajók és járművek névszerinti listáját.

Krámlí Mihály hiánypótló művében a Nagy Háború egy újabb, alig ismert fejezetét foglalja össze tudományos igényességgel, amelyet egyaránt bátran ajánlhatunk a hajózás története iránt érdeklődő nagyszámú olvasókörzönség, illetőleg a korszak elkötelezett kutatóinak szíves figyelmébe.

Balla Tibor

SZABÓ DÁNIEL (SZERK.)

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ

(Nemzet és Emlékezet 10., Osiris Kiadó, Budapest, 2009. 838 o.)

Immáron tizedik kötetéhez érkezett az Osiris Kiadó *Nemzet és Emlékezet* nevet viselő sorozata azzal a kiadvánnyal, amelyet az alábbiakban a Tisztelt Olvasó figyelmébe ajánlok. Mielőtt azonban ezt tennem, kihasználom *e ki-*

sebbfajta jubileum kínálta alkalmat és magáról a sorozatról is ejtek néhány szót. Jó három évtizeddel ezelőtt, a múlt század nyolcvanas éveiben futott már a magyar könyvpiacra egy nagyszerű széria ugyanezen a néven, a Mag-

vető kiadó gondozásában, amely azonban gyakorlatilag minden szempontból különbözött a mostanittól. Így hát amikor 2002-ben az Osiris útjára indította az első, Szent Istvánnal és korával foglalkozó kötetét, aligha kellett aggódnia amiatt, hogy a névazonosság zavarólag foghatni: a Magvető fehér, papírkötésű zsebkönyvei mellett az új sorozat fekete, vaskos, fizikai valóságukban is tekintélyt parancsoló, föliánsokra hajazó opusai szembetűnően mások voltak. A sok száz oldalas, kiváló papírra nyomott kötetek – azt lehet mondani – már pusztán tömegükben fogva is helyükhez szegeztek az olvasót, és akkor még nem is beszéltünk a beljük foglalt, ugyancsak *fajsúlyos* tartalomról. Olyan mennyiségű és minőségű ismeretanyagot tartalmaznak ezek a könyvgigászok, hogy a szemlélőnek óhatatlanul is a radioaktivitás világából ismert hasonlat jut az eszébe a *kritikus tömegről*: ennyi célszerűen összegyűjtött információ már elegendő kell, hogy legyen egyfajta kognitív láncreakció beindításához. A folyamat végeredménye pedig egy minőségileg új szemlélet kialakíthatósága lenne, magyarul: aki szembesül az egyes kötetek ismeretanyagával, az nem pusztán többet (sokkal többet) fog tudni a magyar történelem egy-egy korszakos jelentőségű eseményéről vagy periódusáról, hanem egészen más szemmel fogja látni azt. Ez a minőségi többlet lehet a legfőbb hozadék a elképesztő mennyiségű ismeretanyag egyúttáthatásának. Hangsúlyozni kell, hogy a felhalmozott muníció nem enciklopédikus jellegű, az egyes kötetek elsődlegesen nem tudástárként, valamiféle szakmai kézikönyvként kezelendők (jóllehet ilyen felhasználásuk sem zárható ki). Szigorú belső struktúra biztosítja a várható láncreakció működését, az egyes alkotórészek kívánatos arányát. Ez a szerkezet alapvetően hármas osztatú: az *első* rész a mindenkor eseményre vagy korszakra vonatkozó történeti forrásokból közöl válogatást, a *második* a közéleti, politikai, szépirodalmi stb. emlékezet, míg a *harmadik* a tudományos emlékezet bemutatásához kínál bőséges anyagot. Természetesen a három rész elhatárolhatósága nem minden téren egyértelmű, így a sorozat egyes kötetiben esetenként adódhatnak hangsúlyeltolódások. Egészében azonban a szerkesztők meg- és betartották a kiadó elvárásait. Könnyű belátni, hogy ez a hármas osztatú struktúra voltaképpen a dialektikus szemlélet érvényre juttatását segíti elő, amennyiben a dolgot nem önmagá-

val tekinti azonosnak, hanem azzal, ami – *lett*: azaz mindazzal, amivé fejlődött. A primér források, kiegészülve a kortársak illetve az utókor recepciójával, kiterjeszkedve az élet sokféle szférájára, együttesen reprezentálják ezekben a vaskos könyvekben mindazt, ami az adott történeti problémáról tudható. Nem mindent, hisz ez fizikai képtelenség lenne, hanem annyit, amennyi a – többé-kevésbé tudományos – megértéshez szükséges illetve elégséges lehet.

A kiadó ragaszkodása az egységes szerkezethez mindazonáltal nyilván egyfajta könyvnyelviséget jelent a mindenkor szerkesztőknek: némileg leegyszerűsítve a dolgot látszólag csupán annyi a feladatuk, hogy a megfelelő *tartályokba* a megfelelő *anyagot* betöltsék, és azután a folyamat már magától is végbemegy. Természetesen a dolog merituma éppen a válogatásban, illetve a megfelelő arányok megtalálásában van. Ezért – magától értetődően – rendkívül alapos jártasság szükséges az adott történelmi esemény, korszak mind szélesebb körű ismeretanyagában, hiszen voltaképpen a szerkesztő judíciumán múlik az egész vállalkozás sikere. Nem véletlen tehát, hogy a kiadó minden esetben igyekszik a legjobb szakértőket felkérni erre az ember próbáló szerkesztői feladatra. Így történt ez a sorozat tizedik, Magyarország első világháborús szerepét bemutató kötetének esetében is, hiszen kitűnő történész-kollégánk, Szabó Dániel a korszak egyik legkiválóbb ismerője. Mostani teljesítményéről is a legteljesebb elismerés hangján lehet szólni: elmondható, hogy vállalt feladatát nagyon magas színvonalon oldotta meg. (Pedig egy ilyen vállalkozás már csak a munka volumene miatt is rendkívüli odafigyelést és kitartást igényel, mivel az elképesztő mennyiségű dokumentum gondozása és jegyzetelése önmagában is komoly kihívás.) Mégis, a hadtörténész számára egy dolog mindenképpen fel kell, hogy tűnjön: a kiválogatott anyagok közül hiányoznak a háború legsajátabb írásos forrásai, a hadseregek működése során keletkező iratanyagok. Ez természetesen nem véletlen, hanem a kiadói szándéknak tökéletesen megfelelő szerkesztői eljárás. A katonai iratok figyelmen kívül hagyása általában azzal az indokkal szokott megtörténni, hogy azok csupán egy nagyon szűk szakértő közönség: hivatásos tisztek és hadtörténészek számára kínálnak hozzáférhető információkat, ennélfogva az olvasóközönség túlnyomó többségének eleve élvezhetetlenek. Meglehet, a katonai

szaknyelv sokszor valóban nem könnyen érthető, ám ugyanezt el lehet mondani például a diplomácia nyelvezetére is. Ám a nemzetközi szerződések szövege mégis rendre bekerül a dokumentum-válogatásokba, amint az a jelen esetben is történt. Vagyis a háború katonai iratanyagával szembeni diszkrimináció ezen a módon aligha védhető. Eltekintve azonban ettől a sajátos válogatási elvtől megállapítható, hogy Szabó Dániel *szöveggyűjteménye* sokoldalúan és széleskörűen mutatja be Magyarorszag első világháborús történetét. Természetesen nincs itt arra mód, hogy akárcsak felsoroljuk is a szövegeket (csupán a tartalomjegyzék 11 oldalra rúg). Nyilván annak sincs értelme, hogy egyik vagy másik dokumentum kiválasztásán, illetve helyettesíthetőségén elmélkedjünk. Ennek az egyenetlennek sok jó megoldása elképzelhető, amit Szabó Dánieltől kaptunk, határozottan ilyen. Különösen élénk színfoltja a válogatásnak az internetes közösségi oldalról származó anyag, és csak egyet lehet érteni a szerkesztővel, hogy ezt az igazán

korszerű médiatípust is a szemlélendők közé emelte. A sokoldalú megközelítésnek hála az olvasó számára talán érthetővé válik, miért tekint a modern (had)történetírás a háborút egyfajta alapvető társadalmi létállapotnak, megkülönböztetve mindenekelőtt természetesen a másiktól, ti. a békétől. Ez a kötet pontosan azt illusztrálja, hogyan és mennyire programozza át a háború – különösen pedig a világháború – egy adott társadalom életének minden szegmensét, hogy mit jelent *háborúban élni* a kor embere számára. Hogy a frontélet ebben az esetben némileg háttérbe szorult és a fő figyelem a hátszakra, illetve a szellemi szférákra összpontosult, azon talán lehet sajnálkozni. Ezzel együtt is joggal várható, hogy a nagyszabású kísérlet sok olvasó számára majd sikerrel végződik, a *folymat* végbemegy, a könyv betölti célját.

A gazdag illusztrációs anyag és a hét térképvázlat jól egészíti ki a szöveget.

Pollmann Ferenc

TAMARA SCHEER

DIE RINGSTRASSENFRONT

Österreich–Ungarn, das Kriegsüberwachungsamt und der Ausnahmezustand während des Ersten Weltkrieges

(*Heeresgeschichtliches Museum. Wien, 2010. 210 o.*)

Szinte közhely a kijelentés, hogy az első világháború történéseit feldolgozó hatalmas szakirodalomból mindezedig hiányzott néhány fontos témakör tudományos igényű és összefoglaló jellegű feldolgozása. Ezek sorába tartozik a még a Nagy Háború időszakát kutató köz- és hadtörténészek számára is kevésbé ismert Hadifelügyeleti Hivatal (Kriegsüberwachungsamt), illetőleg magyar megfelelője, a Hadifelügyeleti Bizottság szervezetének és működésének szakszerű bemutatása.

A magyar olvasó számára is ismert osztrák történész hölgy, a Bécsi Egyetem Történeti Intézetének kutatási asszisztense, 2009 óta külsős lektora, tanára, akinek második nyomtatásban megjelent kötete műfaját tekintve tulajdonképpen egy szervezettörténeti munka. A bécsi Kriegsarchiv, valamint az Alsó-

Ausztriai Tartományi Levéltár gyűjteményeinek forrásait, korabeli német nyelven megjelent újságokat, valamint számos német és angol nyelvű feldolgozást is felhasznált műve megírásához. A kötetet számos – a terjedelem jelentős részét kitevő – korabeli fénykép, vázlat, továbbá több, a mű írója által fontosnak ítélt dokumentum fotója, valamint rövidítés-, forrás- és irodalomjegyzék egészíti ki. A szerző sok eredeti forrásból származó idézettel teszi mondanivalóját még hitelesebbé, megtehatjuk, milyen sokféle, a háborús élet minden szegmensére kiterjedő központi szerv működéséről is volt szó tulajdonképpen, amelyek munkatársai mindenre kiterjedő alaposággal végezték munkájukat.

A szerző előszava utáni bevezetésben Scheer összegzi a kivételes hatalom jogi és ka-